

Т. В. Светлична,
кандидат економічних наук, доцент ДонДУУ
В. І. Ляшенко,
доктор економічних наук, Луганська філія ІЕП НАН України

УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ І ФУНКЦІЙ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА РЕГІОНУ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Зв'язок із науковими і практичними завданнями

У сучасних умовах зростання відкритості економіки України відсутня узгодженість поглядів серед науковців відносно теоретичних, методологічних і практичних питань регуляторного впливу держави на розвиток малого підприємництва регіону. Актуальність цих питань, їх практичне значення в контексті пошуку нових форм і методів державного регулювання розвитку малого підприємництва обумовили вибір теми статті.

Повнота реалізації функцій малого підприємництва на регіональному рівні залежить від чіткості визначення існуючих економічних і соціальних проблем, що можуть бути вирішені в процесі розвитку малого підприємництва за пріоритетними напрямками розвитку регіональної економіки з урахуванням наявного внутрішнього потенціалу регіону.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі в останні роки проблема підприємництва отримала певне відображення у работах А. І. Бутенка [8], З. С. Варналія [1,6], Л. І. Воротіної [7], О. В. Долгальнової [2,3], В. І. Ляшенка [4,5], О. С. Поважного [9] та інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Аналіз даних забезпеченості м. Донецька і його приміської зони потенціалом природних ресурсів (ПРП) свідчить, що в цьому регіоні найбільша в Україні забезпеченість ПРП. Це пояснюється передусім тим, що на території регіону зосереджені значні родовища цінних корисних копалин (70% ПРП), які відіграють районоутворюючу роль. У той же час, у м. Донецьк і його приміській зоні інтенсивно використовуються земельні ресурси.

Як один із елементів стратегії соціально економічного розвитку м. Донецька, в частині розвитку малого підприємництва, може бути запропонована розробка і реалізація концепції Донецька як „міста — підприємця”.

У контексті швидкого економічного та організаційного розвитку Європи, міста відіграють важливу роль. Тут сконцентрований інтелектуальний, економі-

чний і фізичний капітал, і нові ідеї, як правило, теж виникають в містах. У багатьох містах займаються розробкою нових стратегій економічного розвитку і пошуком нових економічних ніш. Результат полягає в тому, що сьогодні міста позначають як активні джерела зростання економічної конкурентоспроможності на національному та інтернаціональному рівнях.

Зокрема, протягом останніх десятиліть спостерігається формування „міст-підприємців”, тобто таких міст, що проявляють активність, що, в свою чергу, випереджає події, здатних мобілізувати місцеві, соціальні, політичні і економічні ресурси в єдиний зв'язний організаційний комплекс, для того, щоб розробити чітку стратегію економічного розвитку і забезпечити їй довготривалу підтримку.

Поява таких міст-підприємців у Європі була обумовлена рядом чинників. Дія структурних зрушень у світовій економіці на місцевий рівень була настільки сильною, що місцеві лідери дійшли висновку, що треба розробляти свої власні стратегії економічного підйому, а не просто чекати, які рішення будуть прийняті на національному рівні. У той же час політична і адміністративна децентралізація, що сталася в багатьох національних державах і принесла містам додаткові обов'язки, не завжди забезпечені ресурсами, створила місцевій владі додаткові можливості, чим і сприяла активізації їх діяльності. І, нарешті, усвідомлення зростання економічної конкуренції між містами в Європі, що об'єднується, привело лідерів місцевого і державного рівня до необхідності створення таких стратегій, які дозволили б їм ефективніше конкурувати на ринку, що швидко формується.

Загальна мета

Аналіз існуючого інституціонального, фінансового і законодавчого механізму управління різних європейських міст. Пропозиції щодо розробки стратегії розвитку малого підприємництва Донецького регіону, що сприятиме підвищенню рівня економічної конкурентоспроможності і не призведе до соціальної маргіналізації.

Виклад основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Головна мета міста-підприємця полягає в макси-

мізації наступних характеристик: економічна різноманітність виробляючого сектора і сектора послуг, особливо в областях з високою доданою вартістю; різноманітність товарів, що йдуть на експорт або замінюючих товарів, що імпортуються.

Наявність кваліфікованого людського капіталу. Успішними стануть міста, у яких будуть люди, здатні працювати в галузях знань, що вимагають високого рівня і уміння поводитися із сучасною організацією інформації.

Правильно організовані інституціональні мережі. Конкуrentоздатні міста потребують наявності різноманітних зв'язків між установами вищої освіти, науковими інститутами, приватними фірмами і урядом для ефективнішого використання знань та інтелектуальних здібностей освічених людей.

Правильно організоване середовище. Міста мають бути пристосовані і для роботи, і для життя в них. Конкуrentоспроможні міста вимагають певних економічних, соціальних, екологічних і культурних умов для залучення і утримання потенційно мобільної робочої сили, що означає гарну організацію фізичного, економічного і соціального середовища. Економічне процвітання не може існувати в океані різного нерівноправ'я. Соціальна згуртованість і економічна конкуренція — це дві взаємодоповнюючі, а не взаємовиключні суті.

Якісна організація зв'язку, що частково означає фізичну комунікацію — дороги, аеропорти, залізничні вузли і електровз'язок. Але комунікація є і процесом певного рівня культури і ставлення до проблеми. Міста-підприємці повинні розвивати міжнародні зв'язки, розробляти стратегію міжнародної співпраці і визначити, на які великі ринки вони хочуть вийти.

Організаційна можливість мобілізувати державні, приватні і місцеві ресурси для довготривалої співпраці в галузі спільної розробки стратегій економічного і соціального розвитку. Для міста-підприємця цей процес майже так само важливий, як результат.

Нині поглиблюється і прискорюється інтернаціоналізація економіки, послабляючи при цьому економічну владу та управлінські можливості і місцевих, і центральних урядів та комун. Триває економічна реструктуризація, висуваючи уперед економіку сектора послуг з його подвійним ринком праці. Росте конкуренція між фірмами, державами, регіонами, містами в галузі залучення мізерних державних і приватних інвестицій. Така модель нерівномірного розвитку призводить до розподілу міст у просторовому, економічному і соціальному аспектах. Складна взаємозалежність між глобалізацією економіки, економічною конкуrentоспроможністю і соціальною маргіналізацією була тим центром, навколо якого формувалися

зміни в житті міст протягом двох останніх десятиліть і який буде найсерйознішою проблемою міст і в наступному десятилітті. Міські лідери повинні будуть розробляти стратегії, сприяючи підвищенню рівня економічної конкуrentоспроможності і що в той же час не призводять до соціальної маргіналізації.

Інституціональний, фінансовий і законодавчий механізми різних європейських міст все ще радикально відрізняються один від одного. Проте, виділимо три тенденції, що проходять крізь межі європейських держав.

Перша полягає в тому, що протягом 80-х і 90-х рр. XX ст. у багатьох європейських країнах змінювався баланс компетенції різних рівнів управління: національного, регіонального і місцевого. Зокрема, широкий розвиток отримала модель децентралізації влади і передачі ряду компетенцій на місцевий рівень. У традиційно децентралізованих країнах (Німеччина) цей процес триває. Але і в таких більш централізованих країнах (Бельгія, Франція, Іспанія і Італія) протягом останніх десятиліть рівень повноважень регіональних і міських інститутів підвищувався. Істотно, що децентралізація привела до більшої автономії, це було використано багатьма найбільш динамічними міськими і регіональними лідерами для формулювання нових політичних ролей для себе і створення нових економічних стратегій для територій.

Друга загальна тенденція полягала в появі більш ясно сформульованих державних стратегій міського розвитку в багатьох країнах Європи. Ті країни, що першими пройшли період урбанізації і тому першими дійшли до періоду занепаду розвитку міст, — Великобританія, Франція і Німеччина, — були також першими країнами, що приступили до розробки системної політики міського розвитку.

Третя тенденція виражається в зростаючій увазі до економічного потенціалу міста. Міські лідери стали краще розуміти неприпустимість відставання від європейських міст, що успішно розвиваються, і приступили до інтенсивних пошуків нових економічних ніш в європейській економіці. Але національні лідери також побачили потенційний вклад міст в підвищення рівня економічної конкуrentоспроможності країни. Це сприяло економічному відродженню і зростанню чисельності населення в багатьох містах, але привело також до посилення економічної конкуренції між європейськими містами.

Ці три підходи, прийняті в національних стратегіях економічного розвитку, забезпечують високий пріоритет міст і в національному масштабі, і в Європі в цілому.

При погляді на перспективу найбільш сміливий сценарій припускає, що основні міста посилять свою

роль в об'єднаній Європі. Цей сценарій припускає зростання конкуренції міст за приплив інвестицій і розвиток торгівлі.

Значення якісно розроблених стратегій міського розвитку, мабуть, підвищить вірогідність виграшу в конкурентній боротьбі, у зв'язку з тим, що чинники місця розташування, які раніше прив'язували економічну діяльність до певної території, нині втрачають своє значення, зважаючи на розвиток електронних і фізичних систем зв'язку.

Міста, що успішно розвиваються, усе більш долучаються до міжнародних мереж організацій, можуть стати центрами ухвалення рішень, де буде віднайдена відповідь на питання про взаємини між інтересами комун і економікою, що набуває усе більш яскраво вираженого глобального характеру.

Місто-підприємець — це місто, у якому основні групи інтересів у державному, приватному і добровільному секторах приходять до рішення про необхідність спільної розробки перспектив розвитку міста, створення структур для реалізації цих перспектив і про мобілізацію для цього місцевих і зовнішніх ресурсів. Хоча існують очевидні відмінності між містами, зокрема, по тому, наскільки чітко виражено їх узгоджене перспективне бачення майбутнього розвитку міста, проте, протягом останнього десятиліття, рух розповсюджувався в бік розвитку підприємницького підходу, посилення конкуренції між містами і свідомої підтримки стратегій і проектів розвитку, розроблених для конкретних територій.

Той захист, що центральні уряди впроваджували для міст у періоди великих змін у минулому, нині ослаб. Політичний вакуум, що утворився, був заповнений в різній, але значній мірі місцевими органами влади. Практично повсюди відповідальність за зміни в місті, що особливо виявилися у вигляді підтримки економічного розвитку, перейшла від центральних до місцевих організацій. Той факт, що міських лідерів перестало задовольняти посередництво, здійснюване центральними урядами між місцевим рівнем і зовнішнім світом, підтверджується стрімким розвитком міжміських і регіональних мереж співпраці міст.

Сучасне підприємництво випробовує помітний вплив нових чинників, пов'язаних із місцем розміщення і характерних для сучасного інформаційного століття. Серед них — наявність вищих навчальних закладів, здатних випускати кваліфікованих фахівців і розвивати технології, що можна запроваджувати в місцевій економіці. Ці кадри шукають місце роботи там, де забезпечений високий рівень життя за якістю житла, довкілля і культури. Такі території можуть притягнути і утримати кваліфікованих фахівців і потенцій-

но мобільних робітників; вони зберігають свою привабливість і для приїжджих. У таких місцях має бути горний доступ до сучасних засобів зв'язку: телекомунікаціям, міжнародним аеропортам, швидкісній залізниці і автострадам. Усі ці чинники значною мірою залежать від стратегічних рішень планування та інвестицій у містах і підлягають розгляду на місцевому рівні.

Простір рішень включає заходи щодо розвитку інфраструктури, високих технологій (нанотехнології, біотехнологія, програмне забезпечення, сучасні системи перевезень і постачання, наукові парки), а також розвиток усіх видів туризму (включаючи виставки, ярмарки і організацію конференцій), проведення культурної політики (музеї, галереї, фестивалі) і реалізацію великих проектів в області фізичного розвитку.

Ряд чинників збільшує вірогідність успіху, але не усі вони є в одному і тому ж місті. Проте, в різних комбінаціях ці чинники сприяли виникненню більш зв'язних форм місцевого управління, тобто об'єднанню широкого кола державних і приватних організацій, залучення яких до загальної діяльності необхідне для здійснення змін. Стратегії розвитку мають значно більше шансів на успіх там, де наявна сильна адміністрація, що має у своєму розпорядженні великий вибір ресурсів і що має широкі повноваження. Має значення також тип стосунків між місцевою адміністрацією і приватним сектором, що у багатьох випадках призводить до розвитку нових приватно-громадських організацій. Сильне місцеве керівництво комунальним і приватним сектором полегшує доступ до зовнішніх джерел інвестицій. Містам вимагається значний об'єм фінансових коштів для покриття і капітальних, і поточних витрат, що виконують із метою підвищення економічної конкурентоспроможності.

Місцевій владі доведеться нести свою долю тягаря, пов'язаного із скороченням громадських ресурсів, оскільки центральні уряди прагнуть обмежити державний сектор шляхом передачі приватному сектору завдань у ряді галузей — це житлова сфера, соціальне забезпечення, освіта і навчання, транспорт, зв'язок. Скорочується об'єм послуг, що надаються лише державними і комунальними підприємствами, і відбувається зростання змішаних моделей надання послуг і комунального забезпечення. Зокрема, останніми десятиліттями для Європи було характерним швидке зростання кількості приватно-громадських підприємств. Парадокс полягає в тому, що за оцінками європейських експертів, протягом найближчих десятиліть витрати на надання громадських послуг не скорочуватимуться, а зростатимуть. В результаті соціальних і демографічних змін збільшиться кількість літніх людей, неповних сімей, жінок, залучених до

виробництва, зросте кількість людей, які займають маргінальне положення в соціальній структурі. На додаток до існуючої бюджетної напруги в містах відчуватиметься величезна потреба модернізації і оновлення основних фондів і капіталів, що посилить тиск на національні бюджети.

Спільна дія цих чинників означає, що найближчим часом у містах відбуватиметься нестача коштів. По всій Європі поширилася думка, що протягом наступного десятиліття податковий прес у містах швидше збільшуватиметься, аніж зменшуватиметься. Тому реалізація широких підприємницьких стратегій в майбутньому, мабуть, буде ускладнена. Але від цього зросте необхідність застосування підприємницького підходу. Саме внаслідок такого тиску міста повинні будуть виявити більше винахідливості під час пошуку нових методів фінансування своєї діяльності, у тому числі, розробити більше моделей, заснованих на використанні приватно-громадського партнерства, спрямованого на реалізацію і поточних, і капітальних інфраструктурних проектів, зроблених із метою підвищення їх економічної конкурентоспроможності і міст, що не зменшують можливості проводити соціальні програми. У тих країнах, де система управління менш централізована, де містам надаються широкі права і дозволяється вводити більш стійкі системи оподаткування, швидше можна дочекатися появи міст-підприємців.

Події в Європі дають зрозуміти, що міста дійсно розрізняються за здатністю реагувати на проблеми і розробляти нові стратегії їх подолання. Фінансові труднощі залишаються однаковими для усіх. Цікава особливість полягає в тому, що відмінності, існуючі між містами однієї і тієї ж країни, їх здатність реалізувати підприємницькі стратегії, навіть якщо вони функціонують усередині одних і тих же інституціональних і фінансових меж, такі самі, як і між містами різних країн. Багато із тих чинників, що визначають реакцію міст на сучасні проблеми, є одночасно і місцевим, і національним за характером.

Із 2004 р. набули чинності нові Господарський і Цивільний Кодекси України, закони з питань реєстрації юридичних і фізичних осіб — підприємців і основи державної регуляторної політики, що містять багато неузгоджених і проблемних питань на початковому етапі їх впровадження. Нині провідними структурами виконавчої влади на рівні області, які координують питання регуляторної політики і розвитку малого підприємництва є: Головне управління економіки обласної державної адміністрації (де безпосередньо питаннями, пов'язаними з розвитком малого підприємництва фактично займаються 1,5 штатних одиниць, чого явно недостатньо для Донецької області) і Пред-

ставництво Державного комітету з питань регуляторної політики і розвитку підприємництва, до складу якого входять три відділи: регуляторної політики і розвитку підприємництва; ліцензування; реєстрації. Загальна кількість осіб, які займаються цим питанням в обох структурах, безпосередньо складає 13,5 осіб. На рівні м. Донецьк усі ці функції виконуються в головному управлінні економіки, де є досить нечисленний відділ. Враховуючи, що гострота проблем, пов'язаних із питаннями реалізації дозвільної і регуляторної політики, а також розвитком малого підприємництва надалі лише збільшуватиметься, а також із метою посилення аналітичних, прогнозних і правових функцій, пропонується на рівні міста утворити самостійне Управління з питань розвитку підприємництва і ринкової інфраструктури з штатною чисельністю 10-12 осіб:

- голова управління;
- прогнозно-аналітичний відділ (3 чол.);
- відділ підприємництва і інфраструктури (3 чол.);
- відділ ліцензування і реєстрації (3 чол.);
- відділ правових питань і регуляторної політики (3 чол.).

Відповідні структури вже є в Дніпропетровській облдержадміністрації, в м. Києві, де Головному управлінню розвитку підприємництва підпорядковано комунальне підприємство „Київський міський бізнес-центр” (КМБЦ), а в структурі КМБЦ функціонують проекти: „Бізнес — Інкубатор”; „Інновації, науково-дослідні лабораторії і інформаційні технології”; „Бізнес-школа”; „Сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств малого і середнього бізнесу” [10]. Під егідою Головного управління проводиться: реалізація регіональної програми розвитку малого підприємництва в місті Києві; фінансово-кредитна підтримка суб'єктів підприємницької діяльності; ліцензування суб'єктів підприємницької діяльності у сфері ігрового бізнесу; правова підготовка суб'єктів підприємницької діяльності; реалізація програми перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва.

Висновки і перспективи подальших розробок

Мистецтво організації партнерства, формування коаліцій і роботи в мережах організацій державного і приватного сектора, а також різних рівнів управління набуватиме усього більшого значення. Потреба в підприємницькому підході на міському рівні і в чітко обкресленому керівництві залишиться актуальною і в подальшому.

Література

1. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. — 2 Вид., випр. і доп. — К. : Знання, 2003. — 303 с. 2. Долгальо-

ва О. В. Регулятивна роль держави у сфері малого бізнесу: Монографія / О. В. Долгальова. — Донецьк : ПРОМО, 2005. — 376 с. 3. **Долгальова О. В.** Малий бізнес в Україні (від політики підтримки до політики сталого розвитку і партнерства): Монографія / О. В. Долгальова. — Донецьк : ВІК, 2007. — 449 с. 4. **Ляшенко В. И.** Экономико-правовое обеспечение развития субъектов малого предпринимательства (зарубежный опыт и перспективы его использования в Украине) / В. И. Ляшенко, В. В. Хахулин. — Донецьк : ІЭПІ НАН України, 2001. — 456 с. 5. **Ляшенко В. И.** Экономико-правовая поддержка субъектов малого предпринимательства : Луганск : Альма-матер, 2004. — (Поддержка малого предпринимательства в странах Америки и Азии) / В. И. Ляшенко, В. В. Хахулин, Т. Ф. Бережная. — 2004. — 276 с. 6. **Мале підприємництво в сфері побутового обслуговування населення** / З. С. Варналій, Л. П. Хмелевська, М. О. Хмелевський — К. : Знання України, 2004. — 260 с. 7. **Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання**: Навч. посіб. / Л. І. Воротіна, В. Є. Воротін, Л. А. Мартишок, Т. В. Черняк; Ред. Л. І. Воротіна. — К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. — 307 с. 8. **Механізми регулювання підприємницької діяльності** / Бутенко А. І., Зайцев А. П., Барабаш А. А. — Одеса : ІПРЕЕІ НАН України, 2000. — 198 с. 9. **Поважний О. С.** Модель малого і середнього бізнесу Донецького регіону і механізм стимулювання її розвитку / ДонДУУ. — Донецьк : ДонДУУ, 2007. — № 4. — Т. 8. — С. 105 — 108. 10. www.krb.com.ua.

Светлична Т. В., Ляшенко В. І. Удосконалення структури і функцій органів управління розвитком малого підприємництва регіону

Статтю присвячено питанням тісної взаємозалежності органів державної влади і підприємницького сектору економіки в умовах структурних трансформацій

та переходу до відкритої економіки. Висвітлені теоретико — методологічні аспекти державного регулювання розвитку підприємництва в умовах ринкової та перехідної економіки, надано характеристику визначенню „місто-підприємець”.

Ключові слова: малий бізнес, структура, функції, управління, розвиток.

Светличная Т. В., Ляшенко В. И. Усовершенствование структуры и функций органов управления развитием малого предпринимательства региона

Статья посвящена вопросам тесной взаимозависимости органов государственной власти и предпринимательского сектора экономики в условиях структурных трансформаций и перехода к открытой экономике. Освещены теоретико — методологические аспекты государственной регуляции развития предпринимательства в условиях рыночной и переходной экономики, предоставлена характеристика определению „город-предприниматель”.

Ключевые слова: малый бизнес, структура, функции, управление, развитие.

Svetlichnaya T. V., Lyashenko V. I. Improvement of structure and functions of organs of management development of small enterprise of region

The article is devoted the questions of close interdependence of public authorities and enterprise the sector of economy in the conditions of structural transformations and passing to the open economy. Teoretiko is lighted up are methodological aspects of government control of development of enterprise in the conditions of market and transitional economy, description is given to determination „city-businessman”.

Key words: small business, structure, functions, management, development.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2011

Прийнято до друку 15.03.2011